

TOEKOMSTGESPREK

MET FRANS TER MATEN

Maart 2021

Droge en warme zomers, achteruitgang van de biodiversiteit, plastic soep, toenemende ongelijkheid in de wereld: Het zijn slechts enkele voorbeelden van de vele gevolgen van de manier waarop wij al decennia lang met onze planeet omgaan. Welke toekomst gaan we tegemoet en wat vraagt deze onzekere toekomst van ons? Hoe kunnen we veranderen en tegelijk voorkomen we dat we verlamd raken door klimaatangst of -depressie? In mijn coachpraktijk kom ik mensen tegen die hiermee worstelen en op zoek zijn naar de zingevingvraag. Daarom ga ik in deze serie toekomstgesprekken op zoek naar mensen die ons kunnen inspireren met hun bezieling, enthousiasme, positieve houding en doorzettingsvermogen. Het zijn mensen die ons leren nadenken, voelen, willen en doen ondanks of juist vanwege alles wat op het spel staat. Laat jij je ook uitnodigen om uit je dagelijkse routines te stappen en je eigen toekomst vorm te geven?

Als eerste in deze serie spreek ik met Frans ter Maten uit Leusden. Het is een mistige ochtend waardoor het landschap er bijna sprookjesachtig uitziet. Vanaf de Leusbroekerweg ten zuiden van Leusden lopen we het weiland in, dat verderop verdwijnt in de nevels. We volgen het schutpad, het allereerste klompenpad dat werd aangelegd. Voor Frans ter Maten, de bedenker van het fenomeen klompenpaden, is dat niet de enige reden om mij hier mee naartoe te nemen. Het is de plek waar zijn roots liggen. Zo'n 300 meter verderop staat het huisje waar zijn moeder is geboren en precies hier, op het pad, hebben zijn ouders voor het eerst gezoend (althans dat vermoedt hij).

Frans ter Maten is heemraad en loco-dijkgraaf van het waterschap Vallei en Veluwe. Daarvoor werkte hij jarenlang als directeur van Landschap Erfgoed Utrecht. Landschap en cultuurhistorie zijn voor hem een belangrijke inspiratiebron. Ik ben nieuwsgierig hoe hij met zijn kennis en ervaring aankijkt tegen de toekomst in het algemeen en de dreigende klimaatverandering in het bijzonder. Maar in plaats van te spreken over de toekomst, duiken we eerst in het verleden. Want juist het verleden blijkt essentieel te zijn voor hoe hij zich inzet voor een betere toekomst.

Waarom is de plek waar je vandaan komt zo belangrijk voor jou?

“Ik voel mij er thuis, daar liggen mijn roots. Door mijn landschapsachtergrond zie ik wat er aan de hand is in het landschap, wat er eerder was en wat nu verdwenen is. Hoe mooi is het om het landschap te kunnen lezen en de geschiedenis in het landschap terug te zien? Met die bril zou je ook het landschap moeten ontwerpen voor de toekomst. Die verbinding tussen oud en nieuw is heel waardevol en die zijn we de afgelopen decennia maar al te vaak uit het oog verloren.”

Hoe zie je dat precies voor je, het landschap ontwerpen vanuit de bril van het verleden?

“Ik ben absoluut geen voorstander van een museumlandschap. Er moet gewoon gewerkt, geleefd en gerecreëerd worden, maar wel met beleid en zorg voor het verleden. Binnen oude structuren kun je iets nieuws ontwikkelen met respect voor die eeuwenoude geschiedenis. Hier bijvoorbeeld in het coulisselandschap is veel veranderd, maar je ziet die oude structuren van de singels hier en daar nog goed terug.”

We wandelen verder over het klompenpad dat zich tussen de weilanden en bosjes van dit prachtige oude cultuurlandschap slingert. Welke waarde heeft die cultuurhistorie voor jou?

“Dat is waar ik vandaan kom. Als ik hier loop, dan ervaar ik dat mijn ouders hier in een andere tijd geleefd hebben.”

“Als ik hier loop, dan ervaar ik dat mijn ouders hier in een andere tijd geleefd hebben.”

Het landschap heeft uiterlijke verschijningsvormen, maar ook innerlijk doet dat iets met mij als ik die herkenning heb. Ik ben mij ervan bewust dat het landschap mij heeft gevormd tot wie ik ben. Dat geeft mij het gevoel dat ik me thuis voel als ik hier loop.

Weten waar ik vandaan kom helpt mij om te zien waar ik naartoe ga. Zonder dat ben ik als het ware los van mijn verleden. Dat klinkt misschien een beetje abstract en filosofisch, maar zo ervaar ik dat.

Wat gaat er mis als je los bent van je verleden?

“Een voorbeeld: we zijn natuurlijk hartstikke goed in allerlei technische oplossingen. De grootschalige intensieve landbouw is een voorbeeld van land inrichten die geen rekening houdt met hoe het ooit is ontstaan. Daarbij is die verbinding verloren gegaan.”

Ik herken wat hij zegt. Tijdens mijn fietsvakantie afgelopen zomer realiseerde ik me hoe arm en saai grootschalige landbouw eigenlijk is in landschappelijke zin. Maar wat doet dat met mensen? Hebben de jongeren van nu die verbinding met waar zij vandaan komen eigenlijk nog wel?

“Ik hoop het. Maar de wereld van mijn jeugd (jaren 50 en 60 van de vorige eeuw) zag er anders uit dan nu. Dus de ervaring van de jongeren van nu zal ook anders zijn. Je ergens echt thuisvoelen, en trots zijn op die plek, ook al is dat in de stad, is eigenlijk hetzelfde gevoel. Ik gun iedereen die verbinding met de plek waar je opgroeit.”

Wat maakt dat we nu minder zorgvuldig met het landschap omgaan en dat we die verbinding met onze roots blijkbaar onderwaarden?

“Ik denk de snelheid van leven. We halen veel van het digitale platform. We denken dat alles maakbaar is, we kunnen alles en hebben alles en denken dat we ons alles kunnen permitteren. Alles gaat zo snel en we hebben zo'n haast en willen zoveel. Ik weet niet of het een probleem is, maar ik ervaar het als een verarming. Ik denk dat veel mensen het probleem niet zien. Daar maak ik me wel eens zorgen over. Maar ik ben een optimistisch mens. Ik zie juist ook veel goede ontwikkelingen.”

Wat zijn die goede ontwikkelingen?

“Denk aan de biologische overdekte markt in Amsterdam Noord bijvoorbeeld, daar is het zo ongelooflijk druk. Dat is een tegenbeweging tegen die intensieve veehouderij. Het is natuurlijk nog veel te weinig, maar er komt een kentering. Mensen zeggen: Dit gaat te ver. En hoeveel mensen wandelen en fietsen tegenwoordig? Heel veel! In de jaren 80 begon ik te wandelen met vrienden. Dat vonden mensen destijds suf. Daarna wandelde ik ook met collega's. Wandelen levert zulke mooie gesprekken op. Het brengt mensen bij elkaar en dat zorgt voor verbinding met elkaar en met de natuur. Dat vind ik hoopgevend. Tegelijkertijd verbaas ik me over het feit dat er nog steeds kiloknallers in het schap liggen. Daar moeten we vanaf.”

Wat kunnen we doen om mensen te helpen die verbinding te herstellen?

“Ik probeer allerlei manieren te vinden om mensen op een laagdrempelige manier te betrekken bij ons werk. Ik snap ook wel dat iedereen, net als ik trouwens, in een koker leeft. Maar die koker zouden we ruimer moeten maken. Daarom praat ik met de boeren in het gebied en met bewoners in de stad over klimaatadaptatie. Dan leer je elkaar begrijpen. Ook al komen er maar tien mensen naar zo'n bijeenkomst, ik probeer dingen aan te wakkeren.”

Hoe pak jij die gesprekken aan?

“Ik geloof heel erg dat mensen zorg hebben voor hun eigen leefomgeving. Alleen, iedereen kijkt daar naar vanuit een eigen perspectief. Ook mensen met een betegelde tuin hebben daar zorg voor. Ik zeg altijd tegen mijn collega's: Ze weten alleen nog niet hoe leuk het is om een groene tuin te hebben en dat je daarmee zoveel bijdraagt aan een betere toekomst en leefomgeving voor ons allemaal.

Generaties van mijn leeftijd en ook daaronder, zijn gewend dat de overheid voor ze zorgt. Ik roep vaak dat die generaties een soort consument van de overheid zijn. Ik zie liever dat we naar een wereld gaan waarin we allemaal “producent” zijn van onze eigen leefomgeving. Daarbij is interesse en betrokkenheid van mensen essentieel.”

De betrokkenheid groeit ook bij jongeren, getuige de klimaatstakingen. Wat denk jij als je de berichten over het milieu en het klimaat hoort?

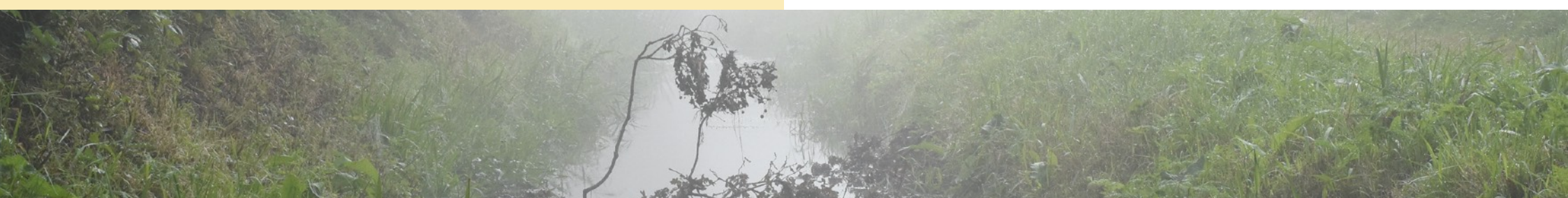
“Dat is mijn grootste nachtmerrie. Ik maak me ernstig zorgen over de leefbaarheid op deze wereld.

Mijn tijd zal het wel duren zou je kunnen zeggen, maar mijn kinderen en mijn kleinkinderen die gun ik ook een goed leven op deze aarde. Als je je realiseert dat op Groenland miljoenen tonnen ijs gesmolten zijn in twee jaar tijd, dat we drie hele droge zomers achter de rug hebben en dat er in de winter nauwelijks meer ijs op de sloten ligt, dan maak ik me daar serieus zorgen over. We krijgen hier een ander klimaat en dat is erg, want het hele ecosysteem zal daar onder lijden.

Als je gewend bent naar Bordeaux op vakantie te gaan, dan lijkt het nieuwe klimaat misschien lekker, (wetenschappers stellen dat Nederland over vijftig jaar het klimaat van Bordeaux heeft) maar als je naar de leefbaarheid van dit land kijkt en naar de hele aarde, dan is het ernstig. Ik wil niet fatalistisch zijn, maar ik ben hierin minder optimistisch. Misschien dat de aarde als bol nog wel blijft bestaan, maar of wij als mensheid daar nog op kunnen leven; dat vraag ik me af. Ik denk niet dat dat al in 2100 is, maar het is volgens mij dichterbij dan je denkt.” Zorgwekkend en hoopgevend vond ik de documentaire van David Attenborough, “life on Our Planet” Een must-see voor iedereen. Het mooie vond ik dat hij niet alleen de zorgelijke situatie schetst maar aan het einde ook perspectief biedt. Mits iedereen bereidt is de schouders er onder te zetten.”

Als het zo tastbaar is, waarom vliegen we dan nog steeds de aarde over?

“Ik denk gewoon vanwege het feit dat we de luxe hebben om het te kunnen doen en deels ook uit interesse in hoe het elders op de wereld is. Ik heb zelf ook veel gereisd. Mijn vouw werkt in de reiswereld. We zouden dit jaar naar Canada gaan en rondtrekken met de camper. Ik vind het fantastisch om in die woeste landschappen rond te lopen en dan mijn favoriete vogel, de Bald Eagle te zien vissen of een grizzly te zien scharrelen. We hebben deze reis nu uitgesteld naar volgend jaar vanwege de coronacrisis, maar hebben wel tegen elkaar gezegd dat dit misschien onze laatste vliegreis wordt.

“Als bestuurder probeer ik medewerkers vooral te stimuleren om buiten de kaders te denken. Als we willen veranderen dan gaat dat niet met de traditionele manier van denken, dan moet je het anders durven doen. “

Ik zou nu niet meer zo gauw het vliegtuig nemen. Ja, zo denk ik erover na. Wij proberen ook zo veel mogelijk biologisch te eten en zo min mogelijk vlees.”

Wat is er volgens jou voor nodig om iedereen die bewuste afwegingen te laten maken?

“Wij zijn bij het waterschap aan het nadenken over hoe je het waterbewustzijn van mensen kunt vergroten. Afgelopen zomer bijvoorbeeld lieten veel mensen met die warme dagen een groot zwembad vollopen met 20 tot 30 duizend liter kraanwater terwijl er een drinkwatertekort dreigde. Water genoeg denken de mensen, het komt uit de kraan, kost niks en is van hoogwaardige kwaliteit. De prijs verhogen, dat zou een negatieve impuls zijn. Ik ben op zoek naar een positieve impuls. Mijn manier is om verhalen te vertellen. Ik houd ervan om mensen enthousiast te maken en ze kennis bij te brengen.”

Zie je dat waterbewustzijn al groeien?

Met dat waterbewustzijn is het wel lastig. We leven al honderden jaren in een delta en zijn gewend dat we water zo snel mogelijk via de rivieren moeten afvoeren naar zee. We willen het water buiten de deur houden. Maar door de klimaatverandering gaat het nu niet meer om afvoeren maar om vasthouden, bergen en accepteren dat je af en toe in de winter water op je land hebt staan om ervoor te zorgen dat je in de zomer geen tekorten krijgt. Dat is een mindshift voor waterschappen maar ook voor mensen in de maatschappij. Gisteren was ik bij boeren die dit een beetje beginnen te begrijpen, simpelweg omdat ze merken dat ze in de zomer anders geen water hebben.

We lopen over een breed pad. Frans vertelt dat dit het tracé is van een oude spoorlijn van Amersfoort naar Kesteren. Het stuk van Rhenen naar Veenendaal is daarvan nog intact en doorgetrokken naar Utrecht. Maar dit stuk is een klompenpad geworden. Het onderwerp landschap en ook de klompenpaden komen steeds terug tijdens ons gesprek. Hij vertelt met trots over het nieuwe Ter Matenpad (op 2 november 2020 werd dat pad geopend). Voor wie het niet wist, de ‘maat’ betekent hetzelfde als de ‘meent’, de gemeenschappelijke weide. Die weides waren destijds geen persoonlijk bezit, maar een gebied waar een gemeenschap samen verantwoordelijk voor was en ook van afhankelijk was.

Wat is jouw drijfveer? Wat maakt dat je het volhoudt om steeds weer het verhaal te vertellen?

Ik doe dit werk, net als mijn vorige werk, vanuit passie en zorg voor de omgeving. Het is hartstikke leuk werk en ik wil met mijn werk een heel klein beetje bijdragen aan de verandering. Ik ben altijd bezig met verandering, hoe kan dat beter, hoe kan dat anders. Ik zie dat we stapje voor stapje dingen bereiken.

Waar ik echt enthousiast van wordt zijn de tienduizenden vrijwilligers die helpen in het onderhoud van het landschap en lokale initiatieven die hun buurt vergroenen en daarmee ook nog bijdragen aan de sociale cohesie in de wijk.

Je staat bekend als een bevlogen heemraad. Hoe neem jij jouw medewerkers van het waterschap mee in jouw enthousiasme?

Als bestuurder probeer ik medewerkers vooral te stimuleren om buiten de kaders te denken. Als we willen veranderen dan gaat dat niet met de traditionele manier van denken, dan moet je het anders durven doen. Een vraag die ik dan vaak stel is: als je nou kijkt naar de problemen van de toekomst, hoe gaan we dat dan met oplossingen van de toekomst aanpakken? Dat is niet een beetje aanpassen van de huidige structuur, maar het echt anders doen. Dat geeft verrassende beelden omdat je er van de zijkant naar hebt gekeken. Dat is niet makkelijk want in ieders hoofd zitten ook al bestaande structuren. Je moet even uit je comfortzone stappen, maar het helpt wel.

We komen aan bij een klein bruggetje waar een kudde schapen graast tussen de grote dikke beuken. Daartussenin ligt een oude sluis. Een pittoreske plek in het landschap dat nog steeds in de nevel is gehuld. We kijken uit over het water en Frans vertelt over de geschiedenis van deze plek. Het valt me op dat het metselwerk van de sluis hier en daar afbrokkelt. Hij legt uit dat de sluis gerestaureerd moet worden om te voorkomen dat dit cultureel erfgoed verloren gaat. De beuken zullen daarvoor gekapt moeten worden. Mijn eerste reactie is: zulke mooie beuken, wat jammer!

“Ja zo reageren veel mensen. Maar als we de sluis restaureren en de beuken blijven staan, is het over 5 jaar weer net zo of erger omdat ze breed wortelen. De beuken kunnen misschien nog veertig jaar blijven staan terwijl we de sluis als cultuurhistorisch erfgoed voor toekomstige generaties nog meer dan honderd jaar willen behouden. Wij kijken dan naar de lange termijn. Er zullen nieuwe beuken worden geplant iets verder van de sluis af.

Door dit zo te doen houden we een groter cultuurhistorisch landschap in stand. Je moet maar denken, toen deze sluis in gebruik was, als onderdeel van de Hollandse waterlinie, stonden die beuken er nog niet. De sluis is van 1789 en de beuken van 1945.”

Ik kan begrijpen dat je dus naar de lange termijn en het beschermen van het grotere geheel kijkt als je zulke beslissingen moet nemen. We lopen weer terug over het bruggetje en Frans vertelt verder over andere uitdagingen van het waterschap.

“In dit water zit het effluent (gezuiverd afvalwater) van de rioolwaterzuivering van Woudenberg. Het water oogt kraakhelder. We zuiveren het water optimaal, maar wat we er helaas nog niet uit kunnen halen zijn de medicijnresten en microplastics.”

Dus er komt via onze riolering plastic in het milieu terecht?

“Ja, helaas wel. We noemen een rioolwaterzuiveringsinstallatie tegenwoordig een grondstoffenfabriek. We halen alles zo veel mogelijk uit het water, maar er zijn nog geen goede betaalbare technische oplossingen om plastic eruit te halen. Fosfaat halen we er bijvoorbeeld wel uit en zetten we om in struviet dat gebruikt kan worden in kunstmest. Ons doel is om volledig circulair te worden. We willen uiteindelijk het effluent van de zuivering kunnen hergebruiken als drinkwater. Dan krijg je een gesloten systeem. Maar ik realiseer me dat we nog een lange weg te gaan hebben voordat het zover is.”

Hoe zie jij de nieuwe technologieën in het licht van duurzame ontwikkeling?

“We zetten nieuwe technologie in om de kringloop te sluiten, bijvoorbeeld van afvalwater tot drinkwater. En als het ons kunstmest oplevert, die we dan niet uit een groeve in Afrika hoeven te halen, is dat een groot voordeel. We moeten naar een echte circulaire samenleving gaan waarin alles hergebruikt kan worden. Een mooi voorbeeld is het nieuwe gebouw van Triodosbank dat Thomas Rau ontworpen heeft, een volledig circulair gebouw. Alle grondstoffen uit dat gebouw kunnen worden hergebruikt. Zo zou ook de technologie die je ontwikkelt helemaal circulair moeten zijn. In onze beleidsvisie staat dat we in 2050 volledig circulair willen zijn. Dat betekent dat we, bij alles wat we nu doen, al zo veel mogelijk circulariteit proberen na te streven met de huidige stand der techniek. Nog niet alles is helemaal circulair is, maar daar gaan we wel naartoe.”

Is onze duurzame toekomst niet heel erg afhankelijk van de politieke partijen die net aan de macht zijn? Ben je niet bang dat jullie beleid weer overboord kan worden gegooid bij de volgende waterschapsverkiezingen?

“Het waterschap is een functionele democratie. We hebben te maken met drie belangrijke zaken: schoon water, veiligheid en droge voeten. Dat zijn zaken waarbij je kijkt naar de langere termijn en daarin moeten toch ook gewoon dingen gebeuren die moeten gebeuren. Dat zal niet zo snel veranderen. Zonder waterbeheer hebben we geen Nederland. Alle partijen in het waterschapsbestuur onderschrijven toch uiteindelijk wel de koers. Bijvoorbeeld onze nota biodiversiteit, dat is voor sommige partijen minder vanzelfsprekend, maar

“Ik ben op zoek naar een positieve impuls. Mijn manier is om verhalen te vertellen. Ik houd ervan om mensen enthousiast te maken en ze kennis bij te brengen.”

iedereen snapt dat we daar mee bezig moeten zijn. Een bepaald politiek klimaat kan natuurlijk wel de duurzame ontwikkeling vertragen, dat zie ik wel, zeker op landelijk niveau. Ik ben van mening dat de regering op het gebied van die circulaire samenleving nog veel sterker het voortouw zou mogen nemen.”

Jullie werken vooral met doelen op de lange termijn, maar heb jij ook bepaalde persoonlijke doelen die je zou willen bereiken binnen jouw ambtstermijn?

“Ik heb niet iets waarvan ik denk dat wil ik over 3 jaar bereikt hebben. Ik zie mezelf als een passant in een ontwikkeling die een organisatie meemaakt en als passant probeer ik het waterschap een beetje in de, naar mijn beleving, goede richting te sturen: bijvoorbeeld met water als ordenend principe in de ruimtelijke ordening, natuurinclusief, circulair en energieneutraal. Als we eenmaal die visie hebben, moeten we gewoon goed blijven nadenken en doorgaan met het realiseren van die doelen.”

Veel daadkracht, enthousiasme en bevologenheid beluister ik in de woorden van Frans ter Maten. Daarmee zijn wij teruggekomen bij de plek waar we onze wandeling begonnen. Het was een boeiend gesprek met een echte verteller. Naast alle grote vragen, die we natuurlijk niet zomaar oplossen, geeft dit gesprek mij vertrouwen in de deskundigheid waarmee het waterschap werkt aan een duurzame ontwikkeling en weloverwogen onze leefomgeving beheert.

Door Reina Kuiper

